

*Руденко Людмила Степанівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і
психології,
Педагогічний інститут,*

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

У статті обґрунтовано актуальність педагогічної творчості вчителя початкових класів. Виокремлено творчі якості, професійні риси вчителя, необхідні для здійснення творчої педагогічної діяльності; уточнено поняття «підготовка до творчої педагогічної діяльності», а також розкрито зміст цієї підготовки.

Ключові слова: початкова школа, професійно-педагогічна підготовка, педагогічна діяльність, педагогічна творчість, творчі здібності, творча діяльність.

Аннотация

В статье обоснована актуальность педагогического творчества учителя начальных классов. Выделены творческие качества, профессиональные черты учителя, необходимые для осуществления творческой педагогической деятельности; уточнено понятие «подготовка к творческой педагогической деятельности», а также раскрыто содержание этой подготовки.

Ключевые слова: начальная школа, профессионально-педагогическая подготовка, педагогическая деятельность, педагогическое творчество, творческие способности, творческая деятельность.

Постановка проблеми... Орієнтація сучасних освітніх реформ на формування фахівця-професіонала ставить підвищені вимоги до підготовки вчителя початкових класів, особливо в аспекті професійно-педагогічної творчості. Пріоритет при цьому надається творчому розвитку майбутнього вчителя, його відкритості до інновацій, експериментуванню, педагогічному артистизму, здатності до самопізнання, саморозвитку та самоактуалізації у професійній діяльності.

Творчість у педагогічній діяльності потребує формування у майбутніх учителів початкових класів широкого кола професійно-творчих, фахово-методичних вмінь, навичок й здатностей. Проте, як показує шкільна практика, готовність педагога початкових класів до оригінального конструювання навчального матеріалу, застосування нестандартних форм, методів навчання і виховання, їх поєднання та

впровадження в навчальній та позаурочній виховній діяльності учнів молодшого шкільного віку, здатність до співробітництва, співпраці, співтворчості з різними суб'єктами освітнього процесу ЗНЗ, не завжди є достатньою, що негативно може позначитися на творчому розвитку школярів. Тому, виявлені суперечності, між:

- змінами у змісті педагогічної діяльності вчителя початкової школи, зумовленими реформуванням сучасної системи освіти, і змістом та формами його підготовки у ВНЗ;
- наявним та потрібним рівнями готовності майбутніх вчителів початкових класів до професійно-творчої діяльності з розвитку творчої особистості учнів актуалізували обраний нами напрям наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, пов'язаних з проблемою творчості, творчої особистості, її творчих здібностей та творчої діяльності, дозволяє констатувати значний інтерес дослідників до різних її аспектів. Питанню природи, сутності і змісту творчості присвячені дослідження Д.Богоявленської, Л.Виготського, В.Моляко, А. Менегетті, В.Ніколко, Я.Пономарьова, В.Роменця та ін.. Формування творчої особистості вчителя досліджується в наукових працях Н.Гузій, В.Загвязинського, І.Зязюна, С.Коновець, Н.Кічук, М.Никандрова, О.Пехоти, С.Сисоевої та ін.. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів стала предметом дослідження наукових праць Г.Беленької, Н.Дем'яненко, О.Дубасенюк, Г.Іванюк, З.Курлянд, С.Мартиненко, О.Мороз, О.Савченко, В.Сластьоніна, О.Сухомлинської, Л.Хоружої, Р. Хмелюк та ін..

Проте, незважаючи на значні здобутки науковців у зазначеному напрямі, вважаємо, що питання готовності майбутніх учителів початкових класів до професійно-творчої діяльності з розвитку творчого потенціалу молодших школярів, їх творчих здібностей, вирішується усе ще частково. Часто-густо стереотипи педагогічного мислення вчителя початкових класів не забезпечують триєдність навчальної, виховної і розвивальної функцій сучасної освіти учнів молодшого шкільного віку. Традиційно зусилля вчителів зосереджуються на формуванні знань, умінь і навичок, вирішенні суто навчальних завдань і зовсім недостатньо уваги приділяється розвитку творчого мислення молодших школярів, їх здатності до

оригінальності міркувань, винахідливості, генеруванню нових ідей, розвиненості уяви, фантазії, інтуїції, здатності до знаходження оптимального рішення із кількох можливих та ін.. Отже, аналіз наукової літератури показує, що в більшості наукових досліджень сконцентровано увагу на підвищенні якості підготовки вчителів до виконання професійно-педагогічних обов'язків, але недостатньо уваги приділяється творчому компоненту цієї підготовки.

Формулювання цілей статті. Вивчення питання професійної підготовки вчителя початкових класів до творчої педагогічної діяльності вимагає виокремлення творчих якостей, професійних рис вчителя, необхідних для здійснення такого виду діяльності; уточнення поняття «підготовка до творчої педагогічної діяльності», а також розкриття змісту цієї підготовки (на прикладі навчальної дисципліни «Педагогічна творчість»).

Виклад основного матеріалу дослідження... Узагальнення наукової психологічної та педагогічної літератури з проблеми творчості дозволяє констатувати, що творчість – це процес творення нового, раніше не існуючого. У більшості випадків поняття «творчість» і «творча діяльність» ототожнюються. Проте творчість педагогічна має свої особливості порівняно із загальним значенням цього поняття. За С. Гончаренко, «творчість педагогічна – оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання, який стосується різних сторін діяльності вчителя – проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів,.. проектування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості» [1, 326]. У наукових дослідженнях педагогічна творчість визнається найважливішим критерієм якісного становлення особистості вчителя сучасної школи, який виявляється, насамперед, у соціальній потребі у творчій праці (Н. Кичук). Педагогічною творчістю визначається : діяльність, спрямована на формування особистості учня як суб'єкта життєтворчості (З.Левчук); інтегративна якість особистості педагога, структурними компонентами якої є: професійна спрямованість, професійне самоусвідомлення, професійне мислення, діагностична культура (З.Левчук); діяльність, пов'язана з вивченням педагогічного досвіду, педагогічної майстерності вчителів, самопізнанням, саморозвитком,

самовдосконаленням (І.Зязюн, Н.Кичук) [4, 14-15]. Отже, педагогічна творчість – це обопільна творча діяльність головних суб'єктів освітнього процесу ЗНЗ (педагога і учня) у їх взаємозв'язку і взаємозалежності, результати якої ведуть до їхнього розвитку і саморозвитку.

Професійно-педагогічна діяльність вчителя початкових класів відрізняється різноманітністю. Всіма її видами студент має оволодіти, навчаючись у вищому педагогічному закладі, зокрема:

- предметною – знати предмети, що викладаються в початковій школі, оволодіти методиками їх викладання, розуміти місце кожного предмета в міжпредметних зв'язках та ін.;
- педагогічною – проектувати зміст предметів, проводити заняття; планувати позакласну роботу, індивідуальну роботу з учнями та ін.;
- інноваційною – переносити інноваційний досвід інших вчителів у власний; розробляти новації; проводити педагогічний експеримент; передавати власний інноваційний досвід;
- колективного самоуправління – підтримувати сприятливий клімат в колективі; забезпечувати ефективну роботу методичних об'єднань; забезпечувати роботу проблемних груп педагогів; брати участь у виробленні колективних рішень та ін.;
- саморозвитку – бути готовим до професійного, загальнокультурного саморозвитку та ін. [3, 427].

Всі зазначені види педагогічної діяльності потребують від вчителя початкових класів високого рівня педагогічної майстерності. «Педагогічна майстерність, – зазначає І.Зязюн, – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [2, 30]. При цьому важливими властивостями особистості вчителя є гуманістична спрямованість його діяльності, професійна компетентність (професійні знання, високого рівня професіоналізм в педагогічній діяльності), педагогічні здібності (здатність до швидкого самовдосконалення), а також педагогічна техніка (спирається

на знання і здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізує структуру педагогічної діяльності) [2, 30].

За сучасними вимогами до підготовки фахівців педагогічної галузі вчитель-майстер має бути творчою особистістю, що характеризується високим ступенем розвитку спрямованості на педагогічну діяльність, бажанням самореалізації у цій професії, розвитком професійних якостей, творчих умінь, що сприяють успішності у педагогічній діяльності. Саме професійна майстерність в єдності з педагогічною компетентністю, власною творчою обдарованістю вчителя початкових класів значною мірою визначають ефективність його керівництва формуванням творчої особистості учня. Творче начало в педагогічній діяльності вимагає від учителя:

- здатності до модифікації, комбінування змісту навчального матеріалу у нестандартному напрямі;
- готовності до розроблення оригінальних підходів до планування освітнього процесу з учнями у навчальній та позаурочній виховній діяльності;
- володіння методами, прийомами, нестандартними формами організації творчої навчальної та позаурочної виховної діяльності учнів;
- готовності до педагогічного експериментування – до пошуку шляхів удосконалення освітнього процесу з метою розвитку творчого потенціалу учнів та ін..

Отже, для того, щоб учитель початкових класів міг діяти творчо, він повинен мати цілий ряд властивостей, професійно важливих рис, які забезпечують професійний саморозвиток його особистості, а через нього і розвиток особистості учня.

Підготовку майбутніх вчителів початкових класів до творчої педагогічної діяльності розглядаємо, з одного боку, як здатність і готовність вчителя до сприяння становленню творчої особистості школяра, розвитку його творчих здібностей, з іншого боку, як постійне самовдосконалення, підвищення рівня творчої педагогічної діяльності. Акцент на самоудосконаленні передбачає самоосвіту, самовиховання, самовизначення, що і становить в цілому розвиток особистості майбутнього педагога.

Процес підготовки вчителя початкових класів до творчої педагогічної діяльності розуміємо як об'єктивний творчий процес, який має відповідати сучасним тенденціям розвитку вищої освіти України з огляду на інтеграцію у європейський освітній простір, досягненням психолого-педагогічної науки і педагогічної практики, зумовлюватися специфікою та закономірностями процесу розвитку та саморозвитку особистості. Розглядаємо цей процес як поетапний, який здійснюється шляхом оволодіння студентами освітньої програми.

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх вчителів початкових класів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» показав, що курси дисциплін, які складають їх структуру, мають значний потенціал для творчого розвитку особистості майбутнього педагога, але носять розрізнений і фрагментарний характер. Чітка орієнтація студентів на формування творчої особистості учня і вчителя та обопільний розвиток їх творчих здібностей має на меті засвоєння студентами курсу дисципліни «Педагогічна творчість». У розробці змісту курсу «Педагогічна творчість» ми керувалися методичними рекомендаціями С.Сисоєвої щодо шляхів навчання педагогічної творчості студентів, враховуючи особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів. Зміст підготовки вчителів початкових класів до творчої педагогічної діяльності включає: теоретико-методологічне обґрунтування базових понять педагогічної творчості та сутності і специфіки творчої педагогічної діяльності вчителя початкових класів; визначення структури творчої особистості вчителя початкових класів, стадій і рівнів розвитку його творчої особистості; вивчення основних напрямів наукових досліджень педагогічної творчості; визначення творчих якостей особистості учня, їх змісту та критерій оцінювання; виявлення психолого-педагогічних умов, факторів успішності творчого розвитку учнів початкових класів; обґрунтування особливостей діяльності вчителя початкових класів із творчого розвитку учнів; вивчення і удосконалення педагогічного досвіду; використання педагогічних технологій як творчості вчителя початкових класів.

Реалізація змісту курсу будується на поетапному формуванні професійно-творчих знань, умінь та практичних навичок студентів.

I етап – інформаційно-орієнтовний. Мета – забезпечення усвідомлення студентами законів і закономірностей педагогіки творчості як галузі педагогічного знання про творчий розвиток особистості.

Форми:

- лекції: «Сутність і специфіка творчої педагогічної діяльності вчителя», «Формування та розвиток творчої особистості учня в освітньому процесі ЗНЗ», «Управління творчим розвитком особистості учня в освітньому процесі ЗНЗ», «Педагогічні технології творчого розвитку учнів». Мета: формування теоретичних знань студентів.
- засідання клубу «Педагогічна вітальня». Теми для обговорення: «Технології розвитку педагогічної творчості», «Педагогічний досвід і творчість вчителя», «Професійне вдосконалення вчителя початкової школи як творчий процес» та ін.. Мета: виховання стійкого інтересу, допитливості та зацікавленості технологіями розвитку педагогічної творчості вчителя; формування здатності до пізнавальної самостійності, педагогічного мислення, культури мовлення.

II етап – змістовно-діяльнісний. Мета: освоєння студентами технологій розвитку, саморозвитку, самоудосконалення, самовиховання творчих здібностей особистості; закріплення практичних навичок планування, організації та створення сприятливих психолого-педагогічних умов для творчого розвитку учнів.

Форми:

- семінари-конференції: «Формування та розвиток творчої особистості вчителя в сучасних умовах відродження українського суспільства», «Педагогічна творчість як проблема сучасної педагогіки». Мета – мотивування майбутніх вчителів початкових класів до самореалізації у творчій професійно-педагогічній діяльності; стимулювання студентів до самоосвіти;
- семінар-практикум: «Методи діагностики рівня творчого розвитку учнів початкових класів». Мета: формування діагностичної компетентності студентів; готовності до педагогічного експериментування;

- дидактична гра: «Педагогічне управління творчою навчальною діяльністю учнів початкових класів». Мета: формування готовності до самостійності у розв'язанні проблеми індивідуального творчого розвитку учня та учнівського колективу; прийняття управлінських рішень; знаходження нових зв'язків між раніше засвоєною інформацією;
- рольова гра: «Особливості формування та розвитку творчої особистості учня початкових класів». Мета: розвиток професійно-творчих здібностей, фахово-методичних умінь;
- обмін педагогічним досвідом: «Авторські педагогічні технології творчого розвитку учнів». Мета: оволодіння інноваційним педагогічним досвідом; формування комунікативної компетентності, культури педагогічного спілкування, готовності до педагогічної взаємодії.

III етап – контроль-рефлексивний. Мета – контроль, узагальнення, оцінювання рівня підготовки студентів до педагогічної творчості.

Методи контролю і оцінювання: тестовий контроль, модульні контрольні роботи, ІНДЗ, самооцінка і самоаналіз.

Процес підготовки майбутніх вчителів початкових класів до педагогічної творчості не можна розглядати відокремлено від загальної професійно-педагогічної підготовки, що вимагає від сьогоденного студента високого рівня оволодіння: загальними знаннями, загальною культурою; знаннями дидактичної системи, теорії навчання і виховання школярів; методиками викладання предметів; практичними, предметними та професійними вміннями і навичками, професійно необхідними якостями вчителя; громадянськими і соціально значущими якостями (ідейної переконливості, суспільної активності, гуманістичної спрямованості); високою інтелектуальною активністю, культурою мовлення та ін.[3, 366].

На нашу думку, підготовку до творчої педагогічної діяльності доцільно здійснювати на засадах:

- гуманізації освіти – надання можливості студенту постійного саморозвитку, самоудосконалення, розвитку здібностей до творчості у педагогічній діяльності;
- організації взаємодії зі студентами на діалогічній основі – орієнтація на виявлення суперечностей, співставлення різних точок зору, толерантного ставлення до іншої думки;
- створення ситуацій творчої співпраці, співтворчості, співдружності;
- професійно-творчої спрямованості – узагальнення і синтез психолого-педагогічних знань, професійних практичних умінь і навичок студентів, формування готовності оптимально і творчо використовувати їх у професійно-педагогічній діяльності на основі теоретичного осмислення суті педагогічного процесу як цілісної системи;
- інноваційності – безперервність оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів досягненнями педагогічної науки і практики, результатами педагогічної творчості;
- застосування у підготовці майбутніх фахівців інноваційних педагогічних технологій з орієнтацією на творчий розвиток особистості студента.

Висновки. Отже, сучасні вимоги до підготовки фахівців сфери освіти, особливо вчителів початкових класів, потребують удосконалення їх готовності до творчості в професійно-педагогічній діяльності. Пропонований зміст підготовки вчителів початкової школи в аспекті педагогічної творчості, що реалізується з використанням інноваційних педагогічних технологій, нетрадиційних форм, активних методів навчання, на нашу думку, сприятиме удосконаленню якості цієї підготовки. Перспективи подальших досліджень у даному напрямі завбачаємо у вивченні проблеми наступності в роботі вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкової школи з розвитку творчих можливостей дітей.

Література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997.– 376 с.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; За ред. І.А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк.,

2004. – 422 с.

3. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид.-во від ЧНУ імені Б.Хмельницького, 2008. –608 с.
4. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. / С.О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006.– 346с.